

ПАМ'ЯТІ Дмитра ВОЗНЯКА — видатного експериментатора, колеги, друга і вчителя



14 вересня на 85 році життя пішов від нас Дмитро Возняк — доктор геологічних наук, головний науковий співробітник Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України.

Його ім'я не обтяжене званнями, навіть ступінь доктора наук він здобув після тривалого наполягання адміністрації Інституту. Та, без перебільшення, це найвідоміший термобарогеохімік в Україні. І не тільки. Кожному мінералогу в нашій країні, близькому чи далекому зарубіжжі, котрий хоча б частково стикався з включеннями у мінералах, відомі його праці з термобарогеохімії. Хоча він не любив цей термін і вслід за своїм учителем Володимиром Калюжним уперто називав науку, якій присвятив усе життя, вченням про флюїдні включення у мінералах або мінералофлюїдологією. Понад піввіку він віддавав цій науці, багатьом передавав свій досвід, але звання професора з формальних причин так і не отримав, лише диплом старшого наукового співробітника.

Народився Дмитро Возняк 22 листопада 1938 року на території сучасної Польщі, на

землях Лемківщини *. Унаслідок так званого вирівнювання кордонів 1945 р. родина Возняків примусовим транзитом через Донбас оселилась у передмісті Львова. З цим містом пов'язані його дитячі та юнацькі роки, тут він здобув вищу освіту на геологічному факультеті Львівського державного (нині національного) університету імені Івана Франка, зробив перші дослідження флюїдних включень, сюди він хотів повернутися на схилі літ.

Ще у студентські роки захопився науковою роботою. Під керівництвом професора Г.Л. Піотровського активно опановував ази експериментальної мінералогії, з'ясовував вплив кристалохімічних і генетичних чинників на зародження та ріст кристалів кальциту й арагоніту, засвоїв премудрості порошкової рентгенометрії, закон Бреґґа — Вульфа. Із 1961 р. молодий спеціаліст розпочав наукові дослідження волинських занірковок (камерних) пегматитів. Спочатку в Науково-дослідному секторі при геологічному факультеті, згодом — в Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України (нинішня назва) під керівництвом тоді вже добре знаного Володимира Калюжного, який постійно удосконалював методи дослідження включень і розробляв для цього апаратуру. Взагалі Дмитро Возняк планував бути конструктором, та доля завела його в геологію. Тому симбіоз учня з таким керівником став плідним для обох. Десять років співробітництва завершилися опублікуванням низки класич-

* Докладніше про біографічні дані див. *Мінерал. журн.* 2008 (№ 3), 2018 (№ 4).

них праць із термобарогеохімії, що стали основою для кандидатської дисертації учня.

Далекоглядний академік Євген Лазаренко помітив молодого вченого і запропонував йому навчання в аспірантурі при Інституті геологічних наук, що завершилося достроковим захистом (1971) кандидатської дисертації на тему: "Физико-химическая характеристика минералообразующих растворов периода формирования занорыша пегматитов Вольни (по включениям в минералах)" і безперешкодним працевлаштуванням у наукових установах Академії наук. З 1972 р. Дмитро Возняк працював у нинішньому Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України, де пройшов усі щаблі наукової кар'єри — від молодшого наукового співробітника до завідувача відділом регіональної та генетичної мінералогії (2000—2019).

Керівні офіційні посади — це не для нього. Функції завідувача відділу виконував радше з обов'язку і необхідності, залишаючись весь час неформальним керівником лабораторії, яку організував з нуля, саморуч створив або удосконалив усі прилади для дослідження включень у мінералах і до кінця своїх днів продовжував їх удосконалювати. Аналогічної лабораторії не було ні в Україні, ні в Радянському Союзі. Розпочалося з удосконалення відомої термокамери В. Калюжного. Використовуючи новітні матеріали, молодий вчений взяв за мету підвищити точність замірів температури гомогенізації водних розчинів включень у камері. Потім дійшла черга до створення кріокамери власної конструкції, що давала змогу спостерігати за включеннями флюїдів, охолоджених до температури зрідженого азоту. У планах було створення аналогічної камери, яка охолоджувалася б до ще нижчої температури зрідженим гелієм, та фінансова криза 1990-х років плани загальмувала. Паралельно він конструював високотемпературну термокамеру (20—1300 °C) для дослідження включень затверділих розплавів, створив камеру для дослідження надто дрібних включень методом загартування.

Дмитро Костянтинович належав до того покоління учених, яких праця в умовах радянської дійсності змушувала не лише думати головою, а й працювати руками. Постійно

слідкуючи за новаціями, Дмитро Костянтинович по крихтах збирав інформацію про матеріали, апаратуру та використовувані методи дослідження і майже завжди на крок випереджав колег по цеху. Коли лабораторія з великими труднощами купила газовий хроматограф-декрепітограф, він взявся його модернізувати таким чином, щоб на одному сорбенті з однієї наважки аналізувати майже усі леткі компоненти мінералів, тобто визначати їхній відсотковий вміст у мінералі. Добуваючи їх і методом нагрівання, і методом механічного подрібнення. Прилад працював на повну потужність ще 30 років тому, але досі, наскільки нам відомо, нічого подібного у світі не створено. Прилади, що існують, дають змогу вирішувати лише локальні завдання щодо вмісту окремих груп летких компонентів.

Як справжнього вченого його приваблювало усе незвідане. Лиш тільки з'являвся матеріал із нового геологічного об'єкта, як він активно ставав до роботи. Часто саморуч виготовляв пластинчасті препарати, про що розповідали легенди. Міг тижнями шліфувати один препарат, особливо з діаманту, щоб підвести якесь включення якнайближче до поверхні пластинки. Якщо не було змоги дослідити включення наявними приладами, створював нові. Складно визначити, що було первинним — нові прилади для дослідження, чи нові об'єкти, що вимагали нових приладів для дослідження. Коли й цього було замало — залучав суміжників, звертався до даних експериментальної фізико-хімії і робив власні експерименти. Таким чином він отримав нові дані щодо стільникової тріщинуватості у кварці; розрахував глибину утворення занірковок пегматитів та орієнтовний вік радіоактивних мінералів-включень; відкрив новий генетичний тип кварцу з включеннями вуглеводнів; виявив генетичні особливості Майського золоторудного і Полохівського рідкіснометалевого родовищ; дослідив роль сольових розплавів під час діамантоутворення тощо. Все це лягло в основу його докторської дисертації "Флюїдні включення у мінералах як індикатор ендегенного мінералоутворення" (2003) і опублікованої згодом монографії "Мікрровключення та реконструкція умов ендегенного міне-

ралоутворення" (2007). В останні роки він підготував до друку ще одну монографію — "Атлас флюїдних включень", та не дочекався її опублікування.

Дмитро Возняк належав до тих учених, які живуть роботою, у котрих робота і хобі збігаються. У молоді роки він ще захоплювався літакоконструюванням, але ці знання лише допомагали йому в роботі. Він жив роботою і жив на роботі. З легкої руки академіка Миколи Щербака до Дмитра приклеїлося псевдо: Той, що завжди на роботі. Перебуваючи повний робочий день у приміщенні без опалювання, лише по закінченні дня він усвідомлював, що змерз. Робота настільки поглинала його, що не відчував холоду, йому навіть не спадало на думку підсунути до себе тепловентилятор.

Дмитро Возняк був досить скромним і як людина, і як учений. Не прагнув нагород і відзнак. Медаль імені академіка Євгена Лазаренка від Співки геологів України (2010) стала для нього несподіванкою. Це була заслужена нагорода, бо як неформальний керівник лабораторії і завідувач відділу, заснованого ще Євгеном Костянтиновичем, він втілював у життя план академіка створити у Києві потужну школу термобарогеохімії, яка, як сподіваємося, продовжить своє функціонування.

Звичайно, як кожному вченому, Дмитру Костянтиновичу було приємно, коли його працями цікавились, цитували, звертались по

консультації. Був твердо переконаний у висновках своїх досліджень, широко їх пропагував, активно дебатував під час наукових конференцій, вів дискусії на полях рукописів, не мав сумнівів щодо правомірності своєї точки зору. Так було з перевідкладеною речовиною на стінках включення у топазі, багатофазовими включеннями в берилі, розтрісканими включеннями із золотинками, потоками CO_2 -флюїдів тощо. Невідомо, у чий бік схиляться шальки терезів у майбутньому, та ясно одне, що ім'я Дмитра Возняка не буде забуте, його не оминутимуть увагою і однодумці, і опоненти, до його праць ще довго звертатимуться і початківці, і досвідчені термобарогеохіміки.

Поховали Дмитра Возняка на Винниківському цвинтарі у передмісті Львова. Хоча б у такий спосіб, та повернувся він до рідного міста.

Кожен із нас знав Дмитра Костянтиновича різний час. Хтось понад 60 років, з часів студентства, інші познайомились із аспірантом Возняком, ще для когось він став науковим керівником. Та одностайні в думці, що світова наука про включення у мінералах понесла непоправну втрату, а ми втратили чуйного і незамінного друга, надійного колегу, терплячого наставника. Світла тобі пам'ять, Дмитре!

Г.О. КУЛЬЧИЦЬКА, В.М. КВАСНИЦЯ,
В.І. ПАВЛИШИН, В.М. БЕЛЬСЬКИЙ

Надійшла 10.10.2023